

продукції, розробку турів гастрономічної тематики, у тому числі гурман-турів, організації спеціалізованих кулінарних заходів, у першу чергу – гастрономічних фестивалів.

3. Вивчення міжнародного досвіду розвитку гастрономічного туризму є основою для співпраці з кращими виробниками Італії, Іспанії, Франції, Швейцарії в галузі виноробної, харчової та переробної промисловості, впровадження сучасних екологічно чистих технологій вирощування сільськогосподарської сировини та виготовлення харчової продукції. Гастрономічний туризм є важливим елементом комплексу маркетингових комунікацій для популяризації продукції місцевих товаровиробників.

4. Місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування в рамках розробки та реалізації регіональних програм збалансованого розвитку туризму повинні підтримувати створення об'єктів гастрономічного туризму – етноресторанів, дегустаційних залів, музеїв гастрономії, етнічних селищ і містечок а також спеціалізованих атракційних заходів та туристсько-екскурсійних маршрутів, що будуть сприяти створенню конкурентоспроможного місцевого туристського продукту, підвищенню туристської привабливості регіонів України.

Висновки. Україні необхідно створити власний гастрономічний бренд за прикладом відомих країн Європи й Азії. Продуктами, що ідентифікуватимуть її як центр гастрономічного туризму можуть стати борщ, сало та різні алкогольні напої домашнього виробництва. Це сприятиме популяризації України на міжнародній туристській арені та залучатиме більшу кількість іноземних туристів. Гастрономічний туризм як важлива складова бізнесу потребує більш високого рівня інтеграції з ресторанним господарством і домогосподарствами, створення нових об'єктів, що складають інтерес для туристів і поціновувачів української гастрономічної культури, визначення оптимальних структур управління на загальнодержавному та місцевому рівнях, розробка відповідної правової та нормативної бази, ефективнішого використання освітнього і наукового потенціалу галузі тощо.

1. Басюк Д.І. Інноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні / Д.І. Басюк // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. техн. – 2012. – № 45. – С. 128–132.
2. Кукліна Т.С. Гастрономічний туризм як парадигма розвитку національної економіки України / Т.С. Кукліна // Економіка Крима. – 2013. – № 2 (43). – С. 61–66.
3. Нестерчук І.К. Специфіка і просторові особливості гастрономічного туризму: теоретичний конструкт / І.К. Нестерчук // Часопис картографії. – 2016. – Вип. 16. – С. 203–213.

4. Патійчук В.О. Особливості організації гастрономічних турів / В.О.Патійчук // Рекреаційно-туристичний потенціал регіонів України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://turizmliol.wordpress.com/2017/04/02/особливості-організації-гастрономіч/>.
5. Саламатіна С.Є. Стан та перспективи розвитку гастрономічного туризму на півдні Одещини / С.Є. Саламатіна // Наук. пр. Одеської нац. акад. харч. технологій. – 2014. – Вип. 46 (2). – С. 325–329.
6. «Шоу високої кухні»: зvezды Мишлен в Україні! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://izum.ua/restoran/articles/shou-vysokojj-kukhni-zvezdy-mishlen-v-ukraine_45984.

Грицун Т.Ю.
Науковий керівник: В.І. Новикова

РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ: ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ, СТАН РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Актуальність. Релігійний туризм відіграє велику роль в системі міжнародного і внутрішнього туризму. Люди відправляються в такі поїздки по святих місцях і релігійним центрам, щоб через релігію ознайомитися з культурою інших народів і країн.

Вивченість у науковій літературі. Вивчення питань щодо релігійного туризму висвітлювалось у наукових працях таких дослідників, як: Т.І. Божук, А.С. Ковальчук, .В. Павлов, К.В. Мезинцев, О.О. Любіцева, Т.Т. Христов, Л.Т. Шевчук та ін.

Мета статті – показати особливості релігійного туризму, виявити стан його розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Релігійний туризм є складовою частиною сучасної індустрії туризму. Собори, мечеті, культові музеї і духовні центри – це туристичні об'єкти, які мають дедалі більший попит. Пам'ятки релігії, історії та культури представляють істотне мотивування відвідування того чи іншого регіону або міста. Слід зазначити, що релігійний туризм може носити також пасивний (споглядальний) характер. Наприклад, участь в релігійних церемоніях в якості глядачів також приваблює туристів. Найчастіше атеїстично налаштоване населення з цікавістю і інтересом бере участь в релігійних святах.

Вважаємо, що релігійний туризм тісно пов'язаний з іншими видами туристської діяльності:

- культурно-пізнавальним видом туризму – відбувається відвідування релігійних центрів, релігійних об'єктів (сакральні пам'ятки, діючі музеї), богослужіння, участь в хресних ходах, медитаціях та інших релігійних заходах;
- навчально-науковим видом туризму (релігійної спрямованості) – вчені відвідують центри існуючих релігій, країни і регіони з багатими релігійними традиціями; такі поїздки нечисленні, але вони розширюють географію туристських поїздок; учених цікавить релігійна спадщина – рукописи, різні культові предмети, архітектурні форми як сучасних, так і таких, що пішли в минуле, релігій та ін.;
- лікувально-оздоровчим видом туризму; наприклад, багато духовних центрів в Індії є центрами аюрведичного лікування (аюрведа – комплексна наука лікування, омолодження організму і запобігання захворюванням, які виникають як наслідок порушення гармонії між енергією людини і Всесвітом); всі ці практики і повчання часто виходять за межі релігій або не мають безпосереднього релігійного підґрунтя; підкреслюється їх універсальність для людей різних віросповідань, національностей, статі, віку і професії; мета таких практик – допомогти людині у вирішенні її проблем, а також в її духовному самоудосконаленні, пізнанні своєї внутрішньої духовної природи.

В індустрії релігійного туризму виділяють культові центри та релігійні центри. Культовий центр – це місце, що має велике значення для представників певної конфесії, в якому проводяться культові та інші заходи, що збирають велику кількість паломників. У таких місцях зазвичай є храм з чудотворною іконою, або раніше жив відомий святий, духовний вчитель, аскет, або мали місце історичні релігійні події. Релігійний центр – більш широке поняття, ніж культовий центр. Релігійний центр, окрім об'єкта культу, включає освітні установи та адміністративні органи релігійних організацій. Наприклад, найстаріший монастир Вінничини – Свято-Усікновенський Лядівський скельний чоловічий монастир є релігійним центром для паломників. Тут, крім об'єктів культу, знаходяться печерні храми, висічені у скелі ченцями багато століть тому. Дати чіткі визначення цим поняттям, враховуючи особливості всіх релігій, неможливо. Наприклад, поняття культового центру для ісламу практично неактуально, як і знаходження будь-якого священного предмета в релігійному центрі. Визначення культового центру та релігійного центру підходять тільки для узагальненого розуміння питань релігійного життя.

Велике значення мають екскурсійні ресурси для розвитку релігійного туризму екскурсійно-пізнавальної спрямованості. До групи культурно-історичної спадщини входять пам'ятники культової архітектури і скульптури; в групу соціальних ресурсів – релігійні свята, а також традиції, звичаї, обряди людей. З соціально-культурних ресурсів, туристів-екскурсантів можуть зацікавити ті заклади культури, які володіють значною кількістю експонатів релігійного значення. Це можуть бути виставки, музеї при монастирях. У різних країнах світу існують музеї релігій, паломництва.

Останнім часом інтерес до релігійного туризму і паломництва у світі зростає. Як наслідок, збільшується кількість пропозицій щодо організації подібних поїздок. Не оминули ці процеси й Україну: багато туристичних фірм спеціалізуються на організації релігійних і паломницьких турів, паломницькі служби створені також при монастирях, церквах та інших релігійних організаціях. Завдяки їх діяльності значно збільшилася кількість туристів, що подорожують з релігійно-пізнавальною метою Україною, а також іншими країнами.

Релігійні традиції українського народу та наявні сакральні ресурси сприяють формуванню в нашій країні стійкого попиту на паломницькі тури та ринку релігійного туризму. Як засвідчив аналіз кількісного складу потенційних споживачів послуг релігійного туризму і паломництва, попит на цей турпродукт залишається стійким і має перспективи для зростання. Мережа релігійних організацій в українській державі є однією з найчисельніших на континенті, що відображає вагому присутність релігійного інституту в суспільстві та побожність нашого народу. Не зважаючи на кризові процеси в українському православ'ї, пов'язані з відсутністю в суспільстві церковної єдності, питома вага православних церковних інституцій в Україні практично не зменшується, а результати соціологічних досліджень засвідчують, що соціальна база, яка здатна забезпечити зростання православної церковної мережі в майбутньому, є значно ширшою за існуючі показники інституціалізації діючих в Україні православних церков [4].

Традиційно релігійні пам'ятники використовувались лише як екскурсійні об'єкти. Зараз відвідування культових споруд набувають риси паломництва. При цьому, значно розширився круг об'єктів релігійного паломництва. До матеріальних ресурсів релігійного туризму увійшли не лише культові споруди, але й святі джерела, дерева, скелі, тобто об'єкти природничого походження.

Україна має унікальні передумови щодо розвитку релігійного туризму. Це зумовлено багатою історією розвитку християнства на території країни [4].

Одну з найвизначніших ролей у розвитку релігійного туризму в Україні відіграє Свято-Успенська Києво-Печерська лавра, яка є національною святинєю українського народу. У 2001 р. в Україні відбулося урочисте відзначення її 950-річчя. Києво-Печерський монастир стає центром паломництва з кінця XI ст. Цьому передували канонізація Феодосія, княгині Ольги, Антонія Печерського та інших преподобних Печерського монастиря. Головним храмом Лаври з найдавніших часів був Успенський собор, в якому зберігалась найголовніша його святиня – чудотворна ікона Успіння Божої Матері, що знаходилась над царськими воротами головного престолу. Її було принесено в Київ ще в 1073 р. грецькими майстрами. У храмі також знаходились мощі святителя Михайла, першого митрополита Київського, гробниця з частками мощів всіх преподобних печерських, гробниці преподобного Феодосія, срібна рака з главою Св. Рівноапостольного князя Володимира, ікони з мощами помісних та загально славних святих. Наявність зазначених святинь, подвижницька діяльність духовних провідників Лаври, високий духовний та інтелектуальний рівень ченців – все це зробило Києво-Печерську лавру осередком духовності і центром тяжіння до неї православних віруючих з усіх кінців Київської Русі.

Після монголо-татарської навали паломництво взагалі припинилося і почало відновлюватись лише з XIV ст., після відкриття мощів у печерах. З відбудовою головних святинь Києва: Успенського, Софійського, Михайлівського соборів, Десятинної церкви, спорудженням нових храмів паломницький потік до Лаври зростає. Стабілізація відносин між Польщею і Росією, відродження Києво-Печерської лаври канонізація Петром Могилою Печерських подвижників сприяли тому, що Київ у другій половині XVII ст. став духовним центром, другим Єрусалимом не лише для України, а й усього християнського православного світу.

Києво-Печерська лавра, яка відігравала величезну роль в історії України в поширенні серед народу духовності, християнської моралі, культури, освіти, прискорила також розвиток мандрівництва, який здійснювався у двох напрямках – на Схід, до Святої землі і з усього православного світу до Києва і його знаменитого монастиря – Києво-Печерської лаври. Саме Лавра, яка у

XIX ст. щороку приймала десятки тисяч богомольців-прочан, виробила досить розгалужену систему їх обслуговування, до якої долучилися і підприємницькі заклади, що нагадувало початок формування в Україні одного з видів туризму – релігійного [6].

Також значний потенціал для розвитку такої специфічної галузі бізнесу як релігійний туризм містить Житомирщина. На території області знаходяться визначні пам'ятки історії та культури – це Овруцький Св. Василівський храм (окремим фрагментам стін храму нараховується понад 900 років), римокатолицький монастир Кармелітів Босих у м. Бердичеві вважається неперевершеним архітектурним ансамблем на теренах всієї України, Чоповицький православний монастир відомий своїм чудодійним джерелом далеко на межах області, є місцем паломництва віруючих з усієї України.

На Тернопільщині релігійний туризм – окремий потужний напрям. На нашій планеті не так багато місць, де кілька разів являлася Матір Божа. Відвідання двох святинь світового значення в Почаєві і Зарваниці подія непересічна як для паломника, так і просто мандрівника.

У духовному центрі української греко-католицької церкви – Зарваниці після часу заборон тільки недавно відновилися храми, будуються нові, без перебільшення, шедеври церковного мистецтва. Один з них – собор Зарваницької Божої Матері, котра вперше явилася тут 1240 року. У Почаївській лаврі все лишилося, як колись, – специфіка православної віри зберегла її устрій, а територія й донині має виразний оборонний характер – у сонячну днину величний і охайний золотокупольний комплекс можна бачити за багато кілометрів.

Івано-Франківська область також відома багатою сакральною і духовною спадщиною. Територію області здавна населяли народи з різним релігійним віросповіданням. Збережені церкви, костьоли, синагоги, монастирі та скити є окрасою області та передумовою для розвитку релігійного та паломницького туризму [7].

На сьогодні в області нараховується 50 дерев'яних церков, які охороняються державою. Найдавніші з них – Благовіщенська церква (1587 р.) у місті Коломия, Успенська церква (1623 р.) в селі Пістинь Косівського району, Різдва Богородиці (1678 р.) у селищі Ворохта на Яремчанщині. А в с. Росільна Богородчанського району знаходиться дерев'яна церковця, зведена без жодного цвяха.

Найяскравішим зразком дерев'яного будівництва є церква Святого Духа з укріпленнями в м. Рогатин (1676 р.). Іконостас Святодухівської церкви, створений у 1650 р., вважається перлиною українського малярства. Знаковими об'єктами для розвитку релігійного туризму є [3]:

- Манявський скит, пам'ятка архітектури XVII ст., поблизу с. Манява Богородчанського району. Заснований у 1606 р. Й. Княгиницьким, вихованцем Афонського монастиря. Скит Манявський – аскетичний чоловічий монастир східного обряду (український Афон), визначний осередок духовності, культури і мистецтва України. Зараз це відреставрований ансамбль кам'яних і дерев'яних споруд, обгороджених високою кам'яною стіною з вежами і бійницями – вдалий синтез гірського рельєфу і фортифікаційних забудов.
- Гошівський монастир отців Василіян і церква Преображення Господнього на Ясній Горі у с. Гошеві Долинського району, заснований у 1570 р. Є місцем паломництва християн з різних країн світу, які йдуть сюди, щоб помолитися чудотворній іконі Божої Матері;
- Монастир XVII ст. у с. Погоня (Тисменицький район);
- Караїмський цвинтар у Галицькому районі;
- Приміщення Музею народного мистецтва і побуту Гуцульщини у м. Косів.

Серед ресурсів природничо-сакрального змісту можна виділити сакралізовані джерела, скелі, гори, дерева. Такими є джерела Ай-Олексій (Св. Олексій), Ай-Андрит (Св. Андрій), Ай-Настасі (Св. Настасія), Ай-Ян-Петрі (Св. Іоан і Св. Петро) поблизу с. Генеральське, що неподалік від Алушти; Ай-Йорі (Св. Георгій) над с. Ізобільне; Ай-Лія [2].

Деякі міста України є важливими релігійними центрами для іудеїв, а особливо для окремої течії іудаїзму – хасидизм.

Незалежно від свого місця проживання, щороку хасиди з усього світу здійснюють паломництво до своїх святинь, які залишилися в Україні. Головними місцями паломництва є Меджибіж й Умань – історичні центри хасидизму. Меджибіж освячений двадцятилітнім перебуванням тут Баал Шема, а в Умані, на околиці містечка, стоїть могила одного з найвизначніших послідовників Бешта, духовного лідера брацлавських хасидів Ребе Нахмана з Брацлава, що помер і був похований 1810 р.

Щорічно до Умані злітаються й приїжджають тисячі хасидів, передусім, звісно, брацлавські, поважні сивобороді патріархи зі своїми синами й онуками, але лише особи чоловічої статі, щоби поклонитися могилі Ребе і відзначити спільно свято Рош-га-Шана – єврейський Новий рік, який зазвичай

припадає на вересень – початок жовтня за іудейським місячним календарем. Щороку до Умані приїжджає близько двадцяти тисяч іудейських прочан.

До релігійних ресурсів крім матеріальних слід також віднести і духовні ресурси, такі як дива, які творяться в певних місцевостях, укріплюють вірян, а також благодать, яку відчують віряни під час знаходження в святому місці.

З даної точки зору унікальним є Миколаївський храм в с. Кулевча Одеської області, де знаходяться багато святинь, які здатні дивовижно укріплювати віру православних християн. Тут знаходяться мироточтвий хрест, Казанська ікона Божої матері, біля якої на засохлих гілках лілії без води проростають живі квіти, Іверська ікона Божої матері, що кровоточить, Ікона Спаса Нерукотворного, що самооновилася, а також ікони цілителя Пантелеймона і мученика Георгія, образи яких відбилися на склі кіоту.

Найбільш важливими об'єктами при розробці туристично-екскурсійних маршрутів на території України є численні монастирі і храми, де зберігаються мощі святих та інші реліквії, чудотворні ікони. Цінність цих об'єктів визначається не їх місцезнаходженням (столичні чи провінційні), а мистецьким рівнем. Це стосується як архітектури, так і живописних та скульптурних робіт на біблійні сюжети, створених відомими художниками і невідомими майстрами. Важливими туристичними об'єктами можуть виступати також поховання вищих ієрархів православної церкви.

Релігієзнавчий туризм перетворився на важливу складову сучасної індустрії туризму. Собори, мечеті, культові музеї і духовні центри – це туристичні об'єкти, популярність яких постійно зростає. На ринку туристичних послуг з'являються фірми, що спеціалізуються на організації релігієзнавчих і паломницьких турів. Протягом останніх трьох-чотирьох років відчутно збільшилось число туристів, що здійснюють паломництво до православних святинь України і виїздять в інші країни з релігієзнавчою метою.

Шляхом розробки національної мережі релігійних маршрутів, багато з яких мають міжнародне значення, туристичні фірми України спільно з церковними громадами різних конфесій здійснюють «невидимий експорт» церковної культури як невід'ємної складової національної культурної спадщини. В той самий час «невидимий імпорт» церковної культури інших країн сприяє більш чіткому усвідомленню своєї національної культурної самобутності. Таким чином, історико-культурні пам'ятки, що є об'єктами релігійного туризму, перетворюються на культурне надбання людства і є внеском України у скарбницю світової цивілізації [1].